

BILDER AV
BILDER AV
HALLÄNDSK

Bilder av halländsk arkeologi
– en bok tillägnad
Lennart Lundborg

ARKEOLOGI
– EN BOK
– TILLÄGNAD
LENNART
LUNDBORG

Utskrift utges av Stiftelsen Hallands länmuseer, Uppdragsverksamheten, Tollsgatan, 302 31 Halmstad
Länsstyrelsen i Hallands län har bidragit till tryckningen av detta nummer.

Manuskript till Utskrift mottas i form av maskinskrivna manus eller 3,5" disketter i Word Perfect eller Word for Windows.
Författarna ansvarar själva för artiklarnas innehåll.

Redaktör Erik Rosengren

Omslag designat av Staffan Hyll. Inlaga av Monica Bülow-Björk.

Tryckt hos Kopieringsbolaget, Halmstad, 1996.

© Copyright Stiftelsen Hallands länmuseer

ISSN 1102-7290

Innehållsförteckning

Redaktionellt	5

<i>Karin Bauman</i>	
Schaktningskontroller på kyrkogårdar - en utvärdering	7
<i>Anne Carlie</i>	
Arkeologi - en vetenskap med samhällsansvar!	11

<i>Bengt Nordqvist</i>	
Senpaleolitiska jägare och fångstmän längs norra och mellersta Hallands kustområden	15
<i>Robert Hernek</i>	
En mellaneneolitisk fångstplats vid Varberg	21
<i>Eva Ryberg</i>	
Dvärgahuset, Jättegraven och andra kistor. En liten exposé över några halländska hällkistor	27

<i>Tore Artelius</i>	
Den återfunna "Kungahögen" - två begravningar från bronsålderns IV-period i Nordvåra	31
<i>Lennart Carlie</i>	
Arkeologen Wilhelm Boye och undersökningarna i Hasslöv, 1868-69	39

<i>Lars Lundqvist</i>	
Skreaprojektet: om ett halländskt bebyggelserum under brons- och järnålder	49
<i>Bo Strömberg</i>	
Variationer av gravfält och gravfältsstudier	57
<i>Giesela Ängeby</i>	
Långhusen i Orrea. Ett frö till förståelsen av bebyggelsen vid Fjärås Bräcka under äldsta järnålder	73
<i>Gundela Lindman</i>	
Yngre järnåldersbebyggelse i halländsk kustbygd	81

<i>Per Wranning</i>	
Laholmstrakten under vikingatid och tidigmedeltid	87
<i>Jan-Erik Augustsson</i>	
Senmedeltida andaktsfigurer av keramik	97
<i>Björn Petersen</i>	
"Anläggning 8" - Visst var det Rådhuskällaren?	101
<i>Lena Bjugger & Erik Rosengren</i>	
Kyrkan i "Scuthmanslef"	103

<i>Ing-Marie Nilsson</i>	
Kurtinmurar och utanverk i södra Halmstad - ett bidrag till Halmstads fästningsverks historia	115
<i>Christina Rosén</i>	
Keramik hos borgare och bönder	121

Keramik hos borgare och bönder

Keramikfynd i stads- och landsbygdsmiljö under 1500- och 1600-talen

av Christina Rosén

Inledning

Under nyare tid ökar mängden föremål kraftigt i hushållen. Detta gäller först och främst keramiken, där det sker en närmast explosionsartad ökning av mängden kärl under 1500-talet och framåt. Det lokalt tillverkade sk yngre rödgodset står för huvuddelen av denna ökning. Men även andra typer av föremål ökar i omfattning. Dricksglas och flaskor blir allt vanligare, liksom fönsterglas. Kritpipor ökar i antal från 1600-talets början och ostindiskt porslin sprider sig snabbt från 1700-talets mitt. Med porslinsimporten kommer också nya typer av kärl som svarar mot de nya behov som te-, kaffe- och chokladimporten skapar. Mängden och variationsrikedomen bland föremålen fortsätter att öka under 1800-talet för att kulminera i det sena 1800-talets föremålstyngda interiörer och komplicerade serviser med glas, porslin och bestick för alla upptänkliga behov.

"Massmaterial" är den något nedsättande benämningen på resterna efter dessa mängder av föremål när de hittas vid arkeologiska undersökningar från medeltid och nyare tid. Massmaterialets öde är ofta att bli bortglömt i fyndmagasinen efter att ha fått en kortfattad beskrivning i utgrävningsrapporten. Men just genom sin storlek är detta material utmärkt för statistiska beräkningar av olika slag och det rymmer en stor potential för studier av konsumtionsmönster i olika sociala, ekonomiska och kulturella miljöer. Materialet från nyare tid går ofta också att kombinera med andra typer av källmaterial, som bilder och skriftliga källor och ger oss ytterligare möjligheter att belysa människors förhållande till sina föremål.

I ett försök att utvinna ny information ur detta massmaterial har jag i ett tidigare sammanhang diskuterat keramikmaterial från några grävningar i södra Halland, dels på landsbygden, dels i Halmstad (Rosén 1995). Den kanske tydligaste tendensen i denna studie var en klar skillnad mellan stad och landsbygd när det gällde innehavet av olika typer av keramik. Det visade sig att dekorerad keramik, främst i form av stora rödgodsfat, var betydligt vanligare på landsbygden än i staden. Denna skillnad var framför allt tydlig under 1700-talet och fram till ca 1850. Likaså var mängden öppna kärl såsom fat och skålar betydligt vanligare på landsbygden. Det verkade också som dessa typer var allra vanligast i de socialt lägst värderade miljöerna, ett torp och en backstuga.

I artikeln diskuterades också i vilken utsträckning keramik och främst yngre rödgodset kan ses som en indikation på social och ekonomisk status. Det visade sig att rödgodset var en billig och lättåtkomlig vara som knappast hade något värde som statusmätare. Den enda keramiktyp som kanske kan ses som en sådan är jydepotterna. De tycks vara vanligast i de fattigare miljöerna, där de troligen har ersatt de dyrare järn- och malmgrytorna som matlagningskärl. De dekorerade rödgodskärlen kan också tänkas ha fungerat som en slags omvänd statusindikator på så sätt att det hushåll som inte hade möjlighet att skaffa dyrare kärl i t ex fajans, tenn och silver använde fat och skålar i lergods som bords- och serveringskärl.

Innehavet av olika slags keramik är snarare ett tecken på kulturella skillnader än på ekonomiska sådana. Det verkar som om keramiken på samma sätt som t ex dräktkicket i vissa regioner speglar en vilja att markera sin ställning som bonde eller stadsbo

genom att välja karaktäristiska plagg, smycken eller kärl. I många sydsvenska bondgårdar hade ju också den s k *karahyllan* en framträdande plats, dvs den hylla på stugans ena kortvägg där fat och skålar kunde visas upp för allmänt beskådande.

En svaghet i resonemanget kring stad och land var att endast en stadsgrävning ingick i studien. Det är oklart om denna är karaktäristisk för staden som sådan eller om det finns lika stora skillnader mellan olika delar av staden. I syfte att råda bot på denna svaghet har jag detaljgranskat materialet från ännu en grävning i Halmstad, nämligen kv Hertig Knut nr 10, 13 och 19. Artikeln redovisar en del av resultaten från denna bearbetning och för vidare den diskussion som påbörjats tidigare.

Undersökningen i kv Hertig Knut

Platsen för undersökningen var det nordvästra hörnet av Köpmansgatan och Klammerdammsgatan. Grävningen leddes av Erik Rosengren och har avrapporterats i form av en arkivrapport som förvaras i landsantikvariens arkiv i Halmstad. Redogörelsen nedan bygger på denna rapport (Rosengren 1982). Keramikmaterialet från undersökningen har tidigare studerats av J-E Augustsson i hans avhandling om keramik i Halmstad 1985.

Undersökningen gjordes 1981 efter att det hus som stod på platsen hade brunnit ned. Huset, som kallades Elsa Guldsmeds hus, var byggt 1682 och resterna efter huset ger alltså en god dateringsgräns för de underliggande kulturlagren. En kronologisk gräns bakåt ges av det faktum att området före reformationen låg i utkanten av dominikanerklostrets område och sannolikt inte var bebyggt. Det fanns ingenting i fyndmaterialet, med undantag för ett 1400-talsmynt, som antydde att någon bebyggelse skulle ha funnits där före reformationen.

Endast en mindre yta på 16x6 meter handgrävdes hela vägen uppifrån och ned. Det är materialet från detta område som kommer att diskuteras i artikeln. Materialet kan delas in i sju faser, vilka följer be-

byggelseutvecklingen på grävningsytan. Faserna har daterats enligt följande.

Fas 1: början på 1500-talet, möjligen sent 1400-tal. I denna fas finns ingen bebyggelse utan endast nedgrävningar i bottenanden.

Fas 2: 1500-talets mitt fram till åtminstone 1566. Inte heller i denna fas fanns någon bebyggelse inom grävningsytan. Fyndmaterialet domineras av fynden från en stor avfallshög med hushållsavfall och rester från två typer av hantverk, dels ben- och hornhantverk, dels klensmide. Sannolikt har två hushåll mer eller mindre samtidigt använt området för att dumpa sopor. Bebyggelse har alltså funnits i närheten.

Fas 3: senare delen av 1500-talet, efter 1566, fram till 1619 års stadsbrand. I denna fas fanns resterna av ett nedbrunnet hus, som troligen mötte sitt öde i stadsbranden 1619. Husresterna bestod av ett lergolv och en inrasad klinevägg. Det var alltför dåligt bevarat för att dess funktion skall kunna tolkas.

Fas 4: början–mitten av 1600-talet, efter 1619. Nu byggs två hus på stensyll, vilka följer den nya stadsplanen. Husen tycks ha varit likadana men spegelvända. Huset som låg på hörntomten Köpmansgatan-Klammerdammsgatan har tolkats som en smedja och den har troligtvis tillhört smeden Enevol, som ägde hörntomten 1681.

Fas 5: före 1682. Fasen innebär endast en ombyggnad av området mellan husen, då man enas om en gemensam portgång och förlänger hörnhuset mot norr.

Fas 6: 1682. Enevol har köpt tomterna på ömse sidor om sin hörntomt och bygger ett nytt hus, det s k Elsa Guldsmeds hus, som stod kvar till 1981.

Fas 7: 1700-tal. Fasen omfattar endast en brunn med en del fynd i bottenlagret.

I det följande skall endast fyndmaterialet från fas 2–6 diskuteras. Fas 5 och 6 ligger så nära varandra i tid att de räknas tillsammans. Materialet täcker en tidsperiod på knappt 150 år, från tiden kring reformationen till 1680-talet. Två hushåll, vilka kan knytas till olika typer av hantverk, tycks ha utnyttjat området under dessa år. Stadsbranden 1619 tycks inte ha medfört några omfattande förändringar i hur området utnyttjats. Det fortsätter att vara ett område för hantverkare även efter branden.

Keramikmaterialets sammansättning

Keramiken har delats in enligt en traditionell uppdelning på de olika godstyperna A-, B- och C-gods. Följande beteckningar har använts. A-gods (svartbränt/reducerat bränt lergods) används här som beteckning för jydepotter. Något svartgods av tidigmedeltida typ finns inte i materialet. B-gods (oxiderat bränt lergods) har delats upp på två typer, dels BII4, det s k yngre rödgodset, rödbrännande med invändig glasyr och ibland piplerdekor, dels BIII, vitbrännande gods med invändig och ofta också utvändig glasyr i gult eller grönt. C-gods (stengods) förekommer här endast som helt sintrat s k CII-gods med ursprung i Tyskland. I fyndmaterialet finns också en mindre mängd fajans-skärvor med blåvit eller polykrom dekor. Den keramik som i tabellerna nedan betecknas som obestämd är sådan som är så fragmentarisk eller skadad, t ex brand-skadad, att den inte gått att hänföra till någon bestämd godstyp.

I faserna 2–6 finns sammanlagt 61 011 gram keramik eller 5016 skärvor. Det går inte att beräkna antalet kärl med någon rimlig säkerhet, då materialet är starkt fragmenterat. Beräkningarna i det följande kommer därför att basera sig på vikten. Detta medför problem då man arbetar med olika godstyper med mycket olika godstjocklek. I detta fall är problemet dock inte lika påtagligt, då godstyperna inte skiljer sig nämnvärt vad gäller den genomsnittliga godstjockleken.

Lergodset (A- och B-gods) har en genomsnittlig godstjocklek på 5,76–6,67 mm, stengodset ligger på 5,09 mm och fajansen på 5,49 mm. Antalet skärvor har inte använts som beräkningsgrund. Orsaken till detta är att fragmenteringsgraden varierar mellan de olika faserna och mellan olika slags keramik och det finns därför en risk att man får en något missvisande bild av förhållandet mellan de olika keramiktyperna.

Mängden keramik kräver en kommentar. 61 kilo skärvor kan framstå som en mycket stor mängd kärl. En gryta eller ett fat av genomsnittlig storlek väger dock omkring ett kilo och mindre skålar kring halvkilot. De 61 kilona skulle då representera förslagsvis 60–100 kärl. Fördelat på 150 år och två hushåll innebär detta ett kasserat kärl vart tredje till femte år. Även om man vid utgrävningen bara påträffade en mindre del av den keramik som dumpats från dessa hushåll tyder siffrorna på att förbrukningen av keramik var ganska måttlig och att hållbarheten hos fat och grytor var god.

Materialsammansättningen i de olika faserna fördelar sig som framgår av tabell 1. Mängden keramik är som ses mycket olika i de olika faserna, vilket förklaras dels av förekomsten av en sophög i fas 2 med en stor mängd fynd, dels av den olika tidsrymd de olika faserna täcker. Beräkningarna i det följande kommer därför att presenteras som procentsatser av den samlade mängden keramik i varje fas, detta för att underlätta jämförelser.

Fas	A	BII4	BIII	CII	Fajans	Obest	Totalt
2	694	30480	1039	1336	181	109	33839
3	346	10732	579	284	13	4	11958
4	94	9134	610	132	70	4	10044
5–6	96	4436	173	360	92	13	5170
Totalt	1230	54782	2401	2112	356	130	61011

Tabell 1. Mängden keramik i fas 2–6, fördelad på vikt i gram.

Omräknat i procent inom varje fas fördelar sig keramiken enligt tabell 2.

Fas	A	BII4	BIII	CII	Fajans	Obest	Summa
2	2	91	3	4	0,5	0,5	101
3	3	90	5	2	0	0	100
4	1	91	6	1	1	0	100
5-6	2	86	3	7	2	0	100

Tabell 2. Mängden keramik i fas 2-6, beräknad på % av vikten inom respektive fas.

Som framgår av tabellen är förhållandet mellan de olika keramiktyperna nästan konstant under de 150 år tabellen täcker. Enda undantaget är fas 5-6, där BII4-godset viker något till förmån för stengodset. I övrigt består ungefär 90% av keramiken av BII4, yngre rödgods medan de övriga godstyperna har några få procent vardera. Det vitbrännande importerade BIII-godset är den mest förekommande av de övriga godstyperna.

Med viss sannolikhet är huvuddelen av det yngre rödgodset lokalt tillverkat, dvs inom Halland. Det finns en krukmakare i Ny Varberg 1588 och från 1600-talet är krukmakare känd på flera halländska orter. Från det skriftliga källmaterialet känner vi också till att keramik var en vara som fördes till lokala marknader för försäljning (Rosén 1995 m ref). Den bör ha varit lätt att komma över och inte särskilt dyrbar.

Bland rödgodsskärvorna finns dock en typ som tydligt avviker från de övriga. Den är tillverkad i ett mycket ljust rosarött gods, den är i de flesta fall helt överdragen med vitlera och glaserad i gult eller grönt. I helt skick bör ett sådant kärl ha varit mycket svårt att skilja från ett kärl i vitgods. Dessa skärvor är mycket få, endast fem stycken och de återfinns alla i fas 2. Det är okänt för mig var dessa kärl är tillverkade, möjligen kan de vara importerade.

Form och funktion

I Augustssons genomgång av materialet från kv Hertig Knut (1985) har han sökt identifiera olika slags kärl inom de olika godstyperna. Inte oväntat visar det sig att materialet domineras av trefots grytor med rörskaft och av stora fat i rödgods. Förutom dessa typer har han identifierat minst en liten flaska i rödgods, små

skålar i röd- och vitgods samt naturligtvis olika slags krus i stengods, såväl stora dryckeskrus som ett litet salvekrus. Problemet med denna typ av identifikation är emellertid att den utesluter alla de skärvor som är så små och/eller anonyma att de inte går att hänföra till någon bestämd kärltyp.

Ett annat sätt att gruppera keramik efter funktion är att studera kriterier som kan ses även på små skärvor. I min registrering av Hertig Knut-materialet har jag noterat formen på mynningsskärvor, förekomsten av dekor samt om ett kärl har använts som kokkärl eller ej. Mynningsformer och dekorer har använts tidigare för att jämföra fyndmaterial från olika grävningar och har visat på intressanta skillnader (Andersson & Hållans 1992, Rosén 1995).

Mynningsskärvorna har delats upp i tre grupper: öppna, slutna och obestämda former. Öppna former härrör från olika slags fat och skålar som inte använts till matlagning utan snarare som serveringskärl eller som skådefat. Till denna grupp hör dock en typ av matlagningskärl, nämligen öppna pannor. De kan dock i allmänhet skiljas från fat och skålar genom att de har tydliga sotspår på utsidan. Slutna former är grytor och krukor, dvs kärl som användes till matlagning och förvaring. Obestämda är sådana mynningsskärvor som är för små eller skadade för att kunna föras till en viss grupp.

Dekor har registrerats som förekomst av ingen, en eller två dekortyper. Med en dekortyp avses här ett arbetsmoment, dvs piplerbemålning, hemring, engobering, tummad eller ristad dekor. Den allt dominerande tekniken är bemålning med piplera direkt på den röda skärven. Endast i fas 2 förekommer någon annan dekortyp av betydelse. Det rör sig då om kärl som helt

överdragits med vitlera så att de i oskadat skick liknar de importerade kärlen i vitlera. De kärl som har mer än en dekortyp är mycket få. Hemring är ytterst ovanlig. Det förekommer endast på en skärva i fas 2. Den stora mängden kärl i gruppen "övrig dekorerad keramik" i fas 4 förklaras av närvaron av troligen tre krukor av typen förningskrukor med kraftiga tummade hänklar. Deras tyngd medför att gruppen får ovanligt stor betydelse i denna fas.

Som kokkärl har registrerats sådana skärvor som har tydliga spår av sot på utsidan och en bit in i skärven, dvs de har verkligen använts över öppen eld och inte bara missfärgats i jorden. Vid beräkningen av mängden kokkärl har sådana poster som endast innehåller mynningsskärvor uteslutits, då det mesta av sotning och svärtning naturligt nog sker på kärlets botten och en bit upp på buken.

Slutligen skall nämnas att denna registrering rör endast B-godset, som utgör den dominerande delen av materialet. Övriga godstyper är så sparsamt förekommande att de inte tagits med i beräkningen. Deras funktion är också ofta tydlig; krus och kannor i stengods, fajansfat och jydepotter som kokkärl.

Resultat

Resultatet av denna registrering redovisas här i tabellform. Vissa tendenser framgår tydligt. Andelen slutna former utgör 21% av den totala vikten i fas 2 och ca 40% i fas 3–6. Den dekorerade keramiken ökar långsamt från 14% i fas 2 till 30% i fas 5–6. Uppenbarligen använde hantverkarfamiljerna i kvarteret sin keramik i första hand för matlagning och förvaring och endast i mindre utsträckning till servering och "uppvisning". Den sistnämnda kärletypen ökar dock något i de yngre faserna. Den lilla mängden kokkärl gör att man kan ifrågasätta i vilken utsträckning man verkligen använde de sk trefotsgrytorna som grytor. Det är också sannolikt att många av de skärvor som betecknas som slutna kärl kommer från förvaringskrukor.

En intressant företeelse är den stora mängden engoberad keramik i fas 2. Den minskar i fas 3–4

samtidigt som mängden BIII-keramik ökar något. Vi kan också se att mängden keramik med flera dekortyper är vanligast i fas 2–3 för att sedan minska och helt försvinna. Mängden dekorerade kärl är mindre men variationsrikedomen är alltså större i de äldsta faserna.

Fas	Slutna former samt kokkärl	Öppna former, ej kokkärl
2	79	21
3	56	44
4	63	37
5–6	62	38

Tabell 3. Förhållandet mellan olika kärlformer i procent av vikten för varje fas. Obestämda skärvor har uteslutits.

Fas	Odekorerad	Dekorerad
2	86	14
3	75	25
4	77	23
5–6	70	30

Tabell 4. Förhållandet mellan dekorerad och odekorerad keramik i procent av vikten för varje fas.

Fas	Endast pipler- dekor	Endast vitler- englobe	Två dekor- typer	Övrigt dekorerad keramik
2	57	37	4	2
3	84	6	5	5
4	73	2	1	24
5–6	92	0	0	8

Tabell 5. Olika typer av dekor räknat i procent av vikten på all dekorerad keramik i respektive fas.

Fas	Kokkärl	Ej kokkärl
2	16	84
3	28	72
4	23	77
5–6	11	89

Tabell 6. Mängden kokkärl i de olika faserna beräknat på procent av vikten i respektive fas. Mynningsskärvor har ej medräknats.

Jämförelse med andra fyndmaterial

Keramik från tre andra undersökningar skall här nämnas som jämförelsematerial till Hertig Knut. Två av dessa är belägna i Halmstad och den tredje på landsbygden. Stadsmaterialen kommer dels från kv Halmkärven 2, strax norr om Stora Torg, dels från det s k Kalentehuset. I kv Halmkärven undersöktes bebyggelse-lämningar och kulturlager från 1500-tal till 1845 (Rosén 1992). Materialet kan antas representera en mer burgen miljö än det från Hertig Knut, med tanke på platsens läge strax intill torget och nära stadens medeltida centrum. Det s k Kalentehuset var ett senmedeltida tegelhus, beläget strax öster om Stora Torg, även detta centralt beläget i såväl den medeltida som den eftermedeltida staden. Huset revs 1964 och i samband med detta gjordes en arkeologisk och byggnadsarkeologisk undersökning. Fyndmaterialet som här studerats kommer från ett kulturlager mellan två golv i en källarstuga, som troligen fungerade som kök (Anders-

son 1964. Augustsson 1985). Kalentehuset har fått sitt namn efter det medeltida Kalentegillet men attribueringen är oklar. Huset bör dock under alla omständigheter representera den socialt mest högtstående borgerliga miljön i staden, med tanke på dess läge och byggnadsmaterial. Landsbygden representeras av fynden från gården Hörsås nr 4 i Getinge socken, en frälsegård som troligen anlades i början av 1500-talet och som flyttades vid laga skifte 1850 (Bjuggner, Johansson-Hervén & Rosén manus). Gården kan antas representera en medelgod halländsk bondgård.

Endast fyndmaterial från sådana faser på de olika grävningarna som härrör från samma tid som fynden från Hertig Knut redovisas. Förekomsten av kokkärl har ej registrerats vid undersökningarna i kv Halmkärven och på Hörsås. Mängden kokkärl från Kalentehuset var endast 7%. För alla platserna gäller att rödgodset dominerar totalt med ca 90% av den totala skärvvikten medan de övriga godstyperna finns repre-

Undersökning, fas	Slutna former	Öppna former
Hörsås 4, fas 2, 15–1600-tal	55	45
Kv Halmkärven, fas 1–2, 1500-tal–ca 1619	72	28
Kv Halmkärven, fas 3, ca 1619–ca 1650	78	22
Kalentehuset, 1500-tal–ca 1619	57	43

Tabell 7. Förhållandet mellan olika kärlformer på Hörsås 4, Kalentehuset resp kv Halmkärven i procent av vikten för varje fas.

Undersökning, fas	Odekorerad	Dekorerad
Hörsås 4, fas 2, 15–1600-tal	78	22
Kv Halmkärven, fas 1–2, 1500-tal–ca 1619	77	23
Kv Halmkärven, fas 3, ca 1619–ca 1650	88	12
Kalentehuset, 1500-tal–ca 1619	77	23

Tabell 8. Förhållandet mellan dekorerad och odekorerad keramik på Hörsås 4, Kalentehuset resp kv Halmkärven i procent av vikten för varje fas

senterade med några få procentenheter vardera. Alla godstyper som påträffades i kv Hertig Knut finns också på alla de övriga platserna.

När det gäller fördelningen mellan olika typer av dekorerad keramik kan nämnas att i Hörsås förekommer under 15–1600-tal inga kärl med mer än en dekortyp. Vanligast är piplerdekor och dessutom finns något enstaka hemrat kärl. Under 1700–1800-talen ökar däremot såväl den totala mängden dekorerad keramik som mängden kärl med flera dekorer kraftigt. I Kalentehuset hade 7% av den dekorerade keramiken mer än en dekortyp och 20% var vitlerengoberad. Även här dominerade piplerdekoren på mörk botten.

Diskussion

Den tydliga skillnad mellan stad och landsbygd som kunde ses i materialet från 1700–1800-talen kan inte iakttas i detta tidigare fyndmaterial. Snarare är det slående hur stora likheterna är mellan de olika miljöerna. På alla platser dominerar rödgodset kraftigt. Det mesta av detta kan hänföras till gruppen slutna kärl som troligen använts till förvaring och i mindre utsträckning till matlagning. I åtminstone kv Halmkärven och Hertig Knut fanns grytor i järn och mässing som bör ha använts till matlagning. De dekorerade kärlen är mycket få, mellan 12 och 30% på de olika platserna. Detta skall jämföras med att gården Hörsås 4 under 1700-talet hade 33% dekorerade kärl och under perioden sent 1700-tal–ca 1850 54%. Ett likartad förhållande gäller för de öppna respektive slutna faten. I 15–1600-talsmaterialen ligger andelen öppna kärl mellan 21 och 43% i Halmstad. Hörsås hade under samma tid 45% öppna fat. Denna andel steg under 1700-talet till 57% och under sent 1700-tal–ca 1850 till 81%. Under samma tid sker ingen nämnvärd förändring i materialet från kv Halmkärven. Redan under 15–1600-talen har alltså landsbygdsmiljön en svag antydning till fler öppna och dekorerade kärl än stadsmiljöerna, även om skillnaden blir riktigt tydlig först under senare tid.

Fyndmaterialet från kv. Hertig Knut kan egentligen inte föras längre fram i tiden än 1682. Det finns dock ett material på drygt 5 kilo keramik från en 1700-tals-

brunn. Sammansättningen på detta material liknar den från 15–1600-talen. Andelen öppna kärl är 37% och andelen dekorerade kärl är 35%.

Resultatet av all denna sifferexercis är att vi kan konstatera att den period under vilken keramikmaterialen från stad och landsbygd mest liknar varandra är 1500- och 1600-talen. Sådana föremålstyper som traditionellt förknippas med renässansens inträde i stadsmiljön som dekorerade rödgodsfat, tyska stengodskrus av typen Bartmannskrus och blåvita krus från Westerwaldområdet återfinns alla i landsbygdsmiljö vid samma tid. Här finns också importerade fat och skålar i vitgods och t o m kakelugnen av renässanstyp med svart och grönt kakel återfinns på gården i Hörsås likväl som i stadskvarteren. Det är först under 1700-talet som det sker en tydlig förändring i förhållandet mellan de olika miljöerna främst så tillvida att de rikt dekorerade rödgodsfaten blir ett dominerande inslag i gårdens keramikinnehav. Denna förändring tycks sammanfalla med uppkomsten av rikt bemålade s k ”allmogemöbler” och bonadsmålningar, allt sådant som bidrog till att skapa en speciell estetik på bondgården till skillnad från borgarens miljö.

Ett annat resultat är att de olika stadsmiljöerna är relativt lika varandra trots att de kan antas representera miljöer med olika social och ekonomisk status. Det tycks alltså vara svårt att särskilja olika miljöer i staden utifrån keramikmaterialet. Här får andra vägar prövas. En sådan kan vara att se på förekomsten av andra möjligen statusbärande föremål som dricksglas, fönsterglas och kokkärl i metall. Andersson & Hållans (1992) har också visat på möjligheten att studera det osteologiska materialet som i deras undersökning visade på vissa skillnader mellan olika sociala miljöer.

REFERENSER

- Andersson, C. & Hållans, A.-M. 1992. ”Acquiring, Using and Discarding – Consumption Patterns in the 18th-Century Town of Nyköping. *Rescue and Research. Reflections of Society in Sweden 700–1700 A.D.* Ersgård, L. m.fl. red. Riksantikvarieämbetet Arkeologiska undersökningar. Skrifter No 2. 1992

Andersson, I. 1964. "Medeltida byggnadslämningar vid Stora Torg i Halmstad", *Halland* 1964

Augustsson, J-E. 1985. *Keramik i Halmstad ca. 1322-1619. Produktion-Distribution-Funktion*. Hallands läns museers skriftserie. No 2.

Bjuggner, L, Johansson-Hervén, C & Rosén, C. Rapport över arkeologisk undersökning i Hörsås, Getinge socken. Manuskript 1995.

Rosén, C. 1992. Halmstad. Kv. Halmkärven 2. Arkeologisk undersökning 1991. Arkivrapport i Landsantikvariens arkiv, Halmstad.

Rosén, C. 1995. "Keramik som kulturell spegel. Yngre rödgods i olika miljöer ca 1550-1850". *META* 1995:3

Rosengren, E. 1982. Rapport över arkeologisk undersökning i kvarteret Hertig Knut nr. 10, 13 och 19, Halmstad. Arkivrapport i Landsantikvariens arkiv, Halmstad
